

A barokk él

A fordító jegyzetei

Barock lebt – A barokk él – hirdették Bécsben a tavasz nagy képzőművészeti kiállítását, nem sokkal a Rubens-kiállítás után. A plakáton gömbölyded idomok, rózsás arcú puttók, kavargás, felhők, fények és sötétek. Elmúlt már az idő, amikor a szlovénok náthát kaptak attól, ha Bécsben valaki eltüsszentette magát, a barokkot azonban az egyik legkiválóbb szlovén elme mindentől függetlenül időszerűnek érezte már jó ideje.

Drago Jančar (1948) nagyregényben gondolkodott, olyan tabló megrajzolásában, amelyen fellépnek egy bizonyos kor jellegzetes alakjai, megelevenednek a történelmi események, és uralkodók lépnek színre. Velük együtt a régi szlovénok jellegzetes alakjai, a hiedelmeik, szokásaik, a szűk, alpesi völgyeikből való örök elvágódásuk.

Jančart régóta, tulajdonképpen első nagy áttörést jelentő könyvétől, *A gályarab* (Galjot, 1978) megírásától izgatják azok a századok, amelyek a török fenyegetés elmúltától a nagy francia forradalom időszakáig, I. Lipót és Mária Terézia uralkodásának időszakára esnek.

A gályarab a fiatal Drago Jančar börtönélményének a lenyomata, a könyvet a börtönben kezdte írni, ahová tiltott irodalom behozatala miatt került 1974-ben. A kor terrorjának kiszolgáltatott, a történelem sodrásába vetett emberről beszél, aki mindhiába menekül a sorsa elől „az üres égbolt alatt”. A földi üdvöt vagy inkább a túlélést hajszojja a XVII. század eretneküldözései, inkvizíciós tortúrái, lobogó máglyái közepette, a megmenekülés halvány reményével. A könyv 1985-ben magyarul is megjelent az Európa Könyvkiadónál.

Katarina, a páva és a jezsuita (Katarina, pav in jezuit, 2000) című regényéről elemzői csúcsműként szólnak. Drago Jančar a kilencvenes évek közepétől dolgozott könyvén, s annyit árult el, hogy nagyregényt tervez a krajnai, karintiai és stájeri szlovénok hétvéenkénti kölni zarándoklatairól. Vagyis ahogy Köln am Rhein neve a szlovén vallásos folklórban él, Kelmorajn búcsúsairól.

A nagy könyv ambíciója, mely a világ (itt a szlovén kozmosz) totális képét mutatná fel, szándékában és a megírás idejében, egyéb körülményeiben is emlékeztet egy hasonló korú másik szerző vállalkozására. Nevezetesen arra, ahogyan Esterházy Péter *Harmonia caelestise* készült el, mint a múltat (s benne a barokkot is) megjelenítő nagy mű, bizonyos előképek után, az 1990-es években. Mindketten az ezredforduló évében, a 2000. év tavaszán léptek könyvükkel a nyilvánosság elé.

Az 1756–1773 közötti években a nagy búcsújárás kalandok sorozatát jelentette: az Alpokon való átkelés után, a Dunához érve csatlakoztak hozzájuk a Habsburg Birodalom más részeiből, többnyire Magyarországról érkező búcsújárók. Érdekes adalék, hogy az utóbbiak nagy száma miatt német földön magyar zarándokoknak nevezték a sok száz főből álló, különféle nemzetiségű tömeget, mely dél felől érkezvén, a Rajnán felhajózva jutott el a kölni dómra, a három királyok csonterekléihez. Ezekben az években zajlott az osztrák–porosz háború is Szilézia birtoklásáért. Ilyen háttérrel járják végig Jančar hősei kegyes útjukat. Ekkoriban tiltják be egyébként a kelmorajni zarándoklatokat, mivel e „vallásos turizmus” kezdett botrányos jelleget ölteni, és eltávolodott jámbor indíttatásától.

Jančar terveiben az is szerepelt, hogy sokágú, gazdagon burjánzó történetet ír, és azt barokkos formai elemekkel formálja meg. A leány, a katona és a szerzetes útjai e búcsújáráson keresztezik egymást. A vőlegényre mindhiába várakozó Katarina a nagy zarándokúton akar választ találni a tulajdon életére. Az úton találkozik a jezsuita szerzetessel, Simon Lovrencsel, aki elhagyta rendjét, és a jámbor krajnaiak naiv vallásosságában akarja visszanyerni lelki békéjét. A páva nem más, mint egy hetvenkedő katona, a kalpagjaival, szalagjaival ékes nyalka tüzértiszt, Franc Windisch, aki dicsőségre vágyik, és hadba indul Mária Teréziáért a porosz örökösödési háborúban.

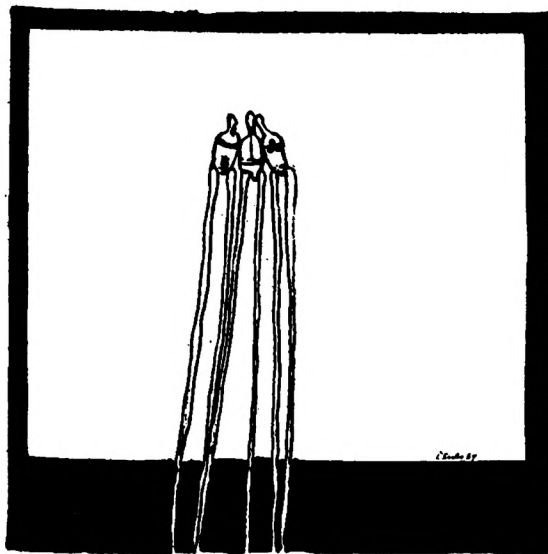
Gazdagon ívelő körmondatokkal, sokágú, mégis egy törzsben egyesülő történettel íródik Jančar „barokk regénye” a XVIII. századi szlovénokról és nem utolsósorban egy nagy szerelemről. Meg az élet értelmének örök kereséséről, hiszen a főszereplők annak az ígéretnek jegyében járják végig viszontagságos útjukat, hogy találkozhatnak a kölni ereklyékkel, azaz isten földi jelenvalóságának és kegyelmének látható bizonyítékaival. Hogy még itt a földön üdvözülhetnek.

Drago Jančar, a talán legismertebb mai szlovén szerző húsz éve olvasható magyarul. Három regénye jelent meg, *A gályarab*, *Kaján vágyak*, *Zajgás a fejben*, egy novelláskötete *Az angyal pillantása*, továbbá esszéi *Az eltört korsó* kötetében és különböző folyóiratokban.

A *Híd* 1989-ben közölte *Godot-ra lesve* című groteszk játékát, melyet Újvidéken mutattak be 1990-ben. Paál István állította színpadra 1989-ben Veszprémben *A nagy briliáns valcer* című darabját. Az az évi, a háború előtti egyik utolsó Sterija Játékokon ez a produkció képviselte Szlovéniát. *Halstatt* című darabját ugyancsak Veszprémben vitték színre, Sashalmi József rendezésében 2001-ben.

Katarina, a páva és a jezsuita című regényét több nyelvre lefordították, magyarul 2006-ban a pécsi Jelenkor Kiadónál vár megjelenésre.

Gállos Orsolya

Versenyfutás az üregi nyúllal

Balázs Attilával beszélget Virág Zoltán^{*}

Cuniculus vitae című írásodban (*Magyar Narancs*, 2001. június 28.) olvasható, hogy mindig ijedelemmel tölt el, ha a nyúlról kell beszélned.

Mond az ember mindenfélét... Nos, én nagy lendülettel kezdtem el írni azokat a *Narancs*-béli nyúlfarok-egotripeket, de aztán lett valamiféle változás, számomra jó is. Németh Gábor kolléga szerkesztett ott akkor, ő szervezett be, hogy a Mediawave-ról is írjak, meg amerre megfordulok a világban, erről-arról. Például Joseph Beuys kiállításáról itt Pesten, az ezt követő makkfa-ültetésről és a többiről, mert mellesleg egy aprócska Beuys makkfát ültettünk, amelyik sajnos satnya maradt, kiszáradt. Mindennap mentem, öntöztem így jó darabig, aztán hiába, úgy látszik, nem honosodott meg. Nincs itt igazából talaja. Ja, de a nyúl, a nyúllal mit akartam? Könnyű megtalálni az elődöket. Nagy szeretettel olvastam volt John Updike-ot, s tény, az ő nyula megragadott, az a motívumféle, miszerint van egy többé-kevésbé renegát illető, aki nagyon elégedetlen az életével, s egyben csak úgy erőt vesz rajta a nyúlreflex, simán megpattan. Segíti az ügyben, hogy egyébként kiváló kosarazó, fizikumának köszönhetően az óriási ugrás sikerül, azaz tulajdonképpen nem sikerül neki se teljesen. Ám én nem az Updike nyulát akartam megírni. Közel állt hozzám, és tetszett Tolnai Ottó *Iktatott nyula*. Tolnai művében szerepel egy kis nyuszika, melyet az erkélyen tartanak, s ez a kis nyuszi, ez a Tolnai-birodalomba beiktatott nyúl egy szép napon eltűnik, a korlátra ráragadt szőrszálakból azonban kikövetkeztetik, hogy az állatka voltaképpen leesett az erkélyről, aztán vagy

elvitte valami eb, vagy a fene tudja, mi lett vele. De én a Tolnai iktatott nyulát sem akartam megírni. Tetszett bizonyos Richard Adams *Watership Down* című regénye a nyulakról. Méretes prózai mű, finom meseszerűség a nyulakról, nagyon-nagyon szép, a tapsifülesek életéről, áttanulmányozta az ember a nyulakat, látszott, mennyire komoly munka fekszik benne. Hatalmas lendülettel és odaadással olvastam a szöveget, de még ennek az Adamsnek a nyulaival sem akartam különösebben foglalkozni. Rájöttem, megalkotom a saját nyulamat, amelyiknek a hátán évszázadokat, netán évezredek lehet pillanatok alatt bejárni. Michel Foucault szempontrendszeréből indultam ki, aki azt állította, hogy tulajdonképpen több történelem létezik.

Abban a bizonyos jugoszláviai, ugyancsak monolitizmusra törekvő rendszerben, akármennyire szabadabb volt, akármennyire lazább volt a magyar egypárti rendszerénél, az olyasféle kijelentések, hogy több történelem létezik, a történelemnek többféle interpretációja lehetséges, igen eretnek dolgoknak számítottak, ugyanakkor számomra kellemesen vonzóknak tűntek. Arra gondoltam, hát a fene egye meg, ha az embereknek több történelmük létezhet, akkor miért ne rendelkezhetnének a nyulak legalább egy darab történelemmel. Így született a nyúl-történet, tehát a nyúl-történelem, azáltal, hogy megírtam, legalábbis egy részét, szóval a történelem részévé avanszált. Ez nyilván annak az igyekezetnek a része, amit zeugmának neveznek, bizonyos fajta mellérendelés, amellyel szabadon élve egészen furcsa dolgok érhetők el. Veszünk egy kis darabkát a történelemből, az emberek írta, hivatalosan verifikált történelemből, s aprókat juttatunk belőle, mondjuk a nyulaknak. Ilyen formában játszadozva teljesen új lehetőség nyílik meg előttünk, tökéletesen új világkép, valami, amiben az ember nagyon remekül elboldogulhat, amennyiben játszani van kedve. Azaz ha képes úgy viselkedni, mint egy eredeti, vérbeli homo ludens, akkor ebben óriási élvezetét lelheti.

A történelemnek, mint kereszteződések, metszéspontok, átírányulások nyitott rendszerének a felfogása különleges eljárások kezdeményezője lehet. A historizmus és a historiográfia lucidus nyelvjátékaiban nálad különleges tárháza képződött meg a múlt jelenségeinek és figuráinak. Rangos történelmi események, döntő pillanatok, fordulópontok, kulturális metaforák, művészetfilozófiai utalások, mitikus ősök, felmenők, zoo-antropomorf lények, markáns személyiségek bukkannak fel műveidben úgy, hogy a legkiemeltebb vonalak reprezentánsai, a középszint átlagos képviselői és az önmagukban nem túl nagy jelentőséggel bírók egyszerre válnak teljes jogú szereplőivé minden eseménymozzanatk.

Jóleső érzés először is, mondom, megfircangolni a történelmet, amelyet sokan szentnek tekintenek. Főleg szentnek tekintették valamikor a népfel-

szabadító háborút. Távol álljon tőlem, hogy azt mondjam, nem folyt rengeteg vér a helyes oldalon, nem folyt vér a helyes ügyért stb., de mindig is, és leginkább ifjúkoromban, nagyon idegesítettek a nagy, szent és patetikus összefüggések. Bármely kanonizált ügy arra csábított, hogy egy hatalmas, izléstelen graffitit vagy valami hasonlót helyezzek el rajta a magam módján. Másrészt úgy képzeltem, nagyon-nagyon jó, kapóra jöhet a nyúl, amelyikről különféle biológiai lexikonok, könyvek, mindenféle kiadványok szólnak, ráadásul kis szerencsével a város peremén is lehet látni (magam számtalanszor láttam nagyapám tanyáján), s ha ezt a nyulat kicsit a történelem színpadán billegtetem és megugratom, megfuttatom – számba véve a különféle kidolgozásokat és feldolgozásokat az eredeti állatkától, egészen Beuys nyuláig –, akkor ez valamiféle vastag, mégis elasztikus, mindkettővel együtt nagy teherbírású, eleve színes vázát alkothatja egy olyan történetnek, amelyet mindig is szerettem volna olvasni. Úgy vettem észre, még akkor, ilyet nem írt senki, ezért saját szórakoztatásomra megalkottam az üregi nyúl (az *oryctolagus cuniculus*) történetét, amelyik az imént elmondottak fényében bontakozik ki. Ezzel bizonyos értelemben olyan szerkezetet hoztam létre akkori meglátásom szerint, amelyik a maga módján eléggé egyedi. Időnként még mindig szeretem olvasni. Sokan azt állítják, hogy ez az én legjobb művem. Miként az első gyermek, talán a legkedvesebb. De nem biztos, hogy a legjobb. Új minőségetesztet kellene végezni? Sokat olvastam különben, és sokat tanítottak egyetemen a szövegelemzés lehetőségeiről, úgyhogy Bányai Jánosnál és Thomka Beátánál rengeteget mérlecskéltem, amikor a strukturalizmus dívott, emlékszem pontosan, jól lemértem, legalább harmincszor William Faulkner *Hang és téboly* című munkáját.

Nemcsak lemérted, hanem kitűnő tanulmányt is szenteltél neki, s munkásságodnak bizony létezik egy olyan vetülete, amelyet kevéssé szokás emlegetni, noha legalább annyira kiemelendő, mint az eddig érintettek. William Faulknerrel, Allen Ginsbergről, Sylvia Plathról, Gregory Corsórról és másokról nemcsak tanulmányokat írtál, hanem értő és komoly műfordítások sokaságát hoztad és hozod létre folyamatosan. A skála igen széles, lenyűgözően sokszínű, a Sex Pistols-, a Talking Heads- vagy Richard Hell-dalszövegektől Danilo Kiš Lant és sebhelyek című kötetéig, az Anatómiai lecke legnehezebb részletéig terjed, nem is beszélve Charles Bukowski Egy vén kujon jegyzetei című alkotásáról, melynek remek fordítása szintén a nevedhez fűződik. Impozáns anyagmennyiség.

Valamelyik este, kissé részegen, arra a következtetésre jutottam, hogy azért az én életművem nem olyan nagyon széles a polcon, és akkor a lányom megnyugtatóan, hogy de igen. Csak álltunk és néztük, hány centi meg hány év múlt el, ezt számolgattuk. Tegyük fel, az ember író, nyilván megír valamit, egy kicsit félreteszi. Bizonyos időnek el kell telnie, hogy

ugyanő a saját szövegétől némelyest elidegenüljön, ami nagyon hasznos folyamat. Ugyanakkor akár egy ilyen szerényebb rakás műre rápillantva is hosszabb idő távlatából, nyúl szívű szerző megrémül, mennyi minden lehet abban a halomban, amiről már megfeledkezett. Mennyi pocsékolás anyagban, időben, mekkora szerénytelenség mások idejének és figyelmének a toporzékoló megkövetelésében! Anyaggyártás, dömpingelés fejlődő technológiával... Eleinte szebb volt. Eleinte úgy volt, hogy kézzel írtam, tehát az egész *Cuniculust* kézzel hoztam össze. Másoltam is, mint Ráskai Lea a Nyulak szigetén, firkáltam is bele s. k., firkáltam is rá, bár a piros-fehérvörös borító nem az én művem, nem az én tésztám. Na, na... Tehát kézzel írtam az egész könyvet, belerajzoltam akkurátusan, mit hová szeretnék, majd szépen félretettem, mert úgy nem lehetett odaadni a kiadónak, gondoltam. Ugyanakkor viszont nem volt kedvem az egészet begépelni, mivel ijesztő rakásnak tűnt. Borzasztóan rosszul gépeltem, két ujjal, és nagyon megfájdultak az ujjaim, akkor pihentem kicsit, mászkáltam, közben kedvem lett megint, nekiláttam hát újra. Elutaztam, visszajöttem, ráébredtem, mennyire jó volt az a kis szünet. Dolgoztam új lendülettel. Tulajdonképpen átírtam azokat a részeket, amelyekkel nem voltam megelégedve, sok mindent kihagytam, húztam belőle, tehát elvégeztem azt a dramaturgiai munkát, amit egyébként az ember nehezen végez el, vagy nem tudja elvégezni azon a szövegen, amelyik frissen él benne. Mikor a regény megjelenése után ezt a technikát folytattam, hogy szépen lekörmölkölök mindent, akkor odajött a feleségem, és azt mondta, ez időpocsékolás, helló, ez itt a huszadik század (akkor még a huszadik században voltunk), ezt így nem lehet! Hanem egyenest az Erikába. Van ennek egy kis erotikus konnotációja, valaki már direkt ki is lőtte ezt a savanykás, süket poént a maga prózájában, oké, tehát nyomtam a magamét, direkt bele az Erikába. Egyenest belepüföltem mindent a gépbe.

Megkönnyítette a dolgom, hogy végül, mármint a huszadik század végén nekem is sikerült rászoknom a számítógépre (ha már Updike is rég megtette..., ő meg mennyit írt, tényleg!). Itt Pesten történt, immár annak is sok éve. A számítógépemre akkor tüstént ráraktam egy kis cső kukoricát. Csupán az egyensúly kedvéért, mert a számítógép túlságosan mesterseges, és úgy gondoltam, a természetes anyaggal organikus egységet képez, kibalanszírozódik, ráadásul a nyulakhoz is hű maradok. Maradtam is, nem is, hű a nyulakhoz, a számítógép ma is - leghosszabb, legszenvedélyesebb együttléteink után is - olyan idegen, amilyen a ceruza, a toll, de az írógép se volt soha. Ellenben tényleg: sokat lehet írni vele, gyorsan lehet javítani bele, számtalan változatot létrehozni, és el is lehet veszni. Mindegy. De hogy impozáns anyagmennyiség? Relatív dolog. Agyam természetes lassulásával ki bír? Mi bír?

Mindig aláveted szövegeidet a családi emlékezet próbájának? Cédulázol, jegyzetelsz, újraolvasol, reprodukálsz, vagy éppen igazodni próbálsz a szerkesztőségek ilyen-olyan elvárásához, hiszen (ez a témacsoport több művedben ironikusan megjelenik) a szövegek könyvvé válási útja a kezdő pillanattól a végső állomásig eléggé göröngyös tud lenni.

Ha ér engem egy komolyabb felkérés, rendelés akár saját magamtól, akkor átgondolom, vajon érdekel-e tényleg, utána elkezdem cédulázni a számítógépbe, azaz afféle kis nyavalyákat írok bele, amiken sokszor nem tudok eligazodni, de azért többé-kevésbé igen. Megcsinálom azt a valamit, aztán lehetőség szerint persze mostanság is félreteszem. Nem nagyon, mert azal ijesztgetnek, a flopinak véges az ideje, a CD sem olyan tökéletes, meg hát én sem tartok olyan sokáig mint integrált szerkezet. Ha mindent megjelentetek, akkor azt nem azért jelentetem meg, mert arra számítok, ettől majd borzasztóan gazdag leszek, ezt elég nehéz elérni ebben a műfajban. Egyszerűen másféleképpen olvassa az ember, ha kikerül a számítógépéből az írás, aztán megjelenik, mondjuk, a *Fossziliában*, az *Ex Symposionban*, vagy valahol. A rádiós munkában is azt tapasztaltam, ha az ember mikrofonba beszél, később nem azt érzékeli, nem egészen azt hallja felvételtől, amit korábban a mikrofonnál mondani vél. S akkor akár helyben, vagy ha már helyben nem is, de a következő műsorban, a műsorfolyamban valamilyen igazítani lehet. A saját szövegeimmel is így vagyok: amikor megjelennek valamilyen folyóiratban, akkor már jobban látom, miként strukturálnának szöveggé végérvényesen, hogyan illeszkednének egy nagyobb szerkezetbe. Megjegyzem, azért az írottak többségével úgy vagyok, hogy előre elképzelem, milyen szerkezetbe illeszkednének. Könyvek úgy lesznek ebből, hogy az előre kigondolt szerkezetek összehozzák, kiadják a teljes formát. Valamikor régebben képzeltem el például azt, hogy lesz majd egy ilyen *meztelenfolyó*-szerű kötetem, s hozzá, ebbe az íródó folyóprózába vettem aztán ki még a különféle folyóiratokból nagyobb, itt-ott megkapalándó, megtisztítandó, rálátásból már jobban illeszthető darabokat. Átnéztem és amennyire, de egységessé szerkesztettem, szerveztem a szöveget. A családi emlékezet ebben úgy működik, hogy egyrészt hozza az anyagot, másrészt ellenőrzi a terméket. Sajnos az van, hogy a család legnagyobb emlékezői már odaát vannak, valahol a boldog vadászmezőkön, de azért még ott is dolgoznak: visszabeszélnék, visszajávitának, vagy ihletnek épp.

Az imént mondottak fényében lehet izgalmas bizonyos Balázs Attila-szövegek eltűnésének története. A meztelen folyóban olvashatunk a Pusztám népe ciklusról, ami elfuserált regényként említődik, szó esik továbbá egy szőrén-szálán nyoma veszett, különlegesen érdekes drámai próbálkozásról, amelynek viszont már nem is olyan fájdalmas az ellillanása. Mi lenne a rejtély kulcsa?

Voltak a számítógépeimnek drámai összeomlásai, főleg az elején, tragikus anyag-elröppenések, amikor még részben szórakoztam, tanultam a számítógép használatát. Ebben a nagyon is vírusos, rozoga világunkban számtalanszor megeshet, hogy ez vagy az összehuppan. Bonyolult, öröklétűnek tűnő rendszerek, megaszervezetek vesznek be valamiféle fatális vírust, aztán recsegve, nagyokat durranva, füstölve omlanak össze. Ennek a tágabb balkáni változata vetett engem ide. 1991-ben jöttem át, mert katonai besorozásom alapján úgy láttam, igen erősen el kell döntenem, elmenjek-e háborúzni, vagy valami mást... A valami mást választottam, átjöttem Magyarországra.

Ha már ennél az üzemzavarnál tartunk, akkor mesélek egy kicsit róla, mert nehéz lenne megkerülni. Szóval, nem volt mire áthozni a családom, bár megjegyzem, Trianon óta a család, a szélesebb értelemben vett család egy része mindig Magyarországon élt, a másik része amott, tehát nem voltam teljesen árva itt. Meg azelőtt is közölték erre felé a szövegeimet, már könyvem is jelent meg a híres Magvetőnél, jöllehet az Artisjus belgrádi megfelelője konok kitarással Magverő névvel küldözgette nekem a különféle értesítéseket. Az átjövétel helyes döntésnek bizonyult, úgy is éreztem, ám valahogy túl gyorsan elmentem én ettől a háborútól, kíváncsi voltam rá, persze a kíváncsi furcsa kifejezés, de nagyjából így. Mellesleg a nyulak néha szintén ráfáznak, kíváncsi lények, aztán csak egy véres kupac lesz belőlük. Elmentem a Panorámának tudósítani a horvát frontszakaszról, készítettem ott egy-két filmet, visszajöttem, láttam, ebből se fogok meggagdagodni. Sőt azt is láttam, éreztem, valójában döggeszélyű-munka, ha az ember ott bóklászik a fronton, ahol nagyon sok hulla van, gyermekhullák is stb., romok, az ész megáll. Egyrészt hasznos munkát végzel, tehát elvben a világ ebből megtudhatja, mi történik, ugyanakkor erősen úgy éreztem, egyfajta hullarablás, amikor az élettelen arcra rázoomolnak, végül ott-hagytam. (Megjegyzem, a világban is csalódtam némelyest...)

Míg ez történt velem, addig a feleségem otthon lassan pakolászott. Igen nehezen szánta rá magát. A dolog annyira meglepett mindannyiunkat, annyira nem számítottunk háborúra. Szerintem hazudik is, aki azt mondja, tudta biztosan, mi lesz, mert bizton nem tudta senki. Nos, pakolászott réveteg, de hirtelen az egészség gyorsabbra kellett kapcsolnia, fölcipelnie szegénynek azt is, ami a pincében állt. Így aztán valamiket sikerült elhozni, valamiket nem. Volt, ami nem fért föl a teherautóra. Kisebb rakás szöveg ott maradt a pincében, talán a *Cuniculus* kézírata is. Azután előntötte a víz a pincét, az anyag összeragadt, összekártolódott, tömbökbe tapadt, szóval szépen eltűntek bizonyos frások. Az esemény súlyos visszafordíthatatlanságát segítette, hogy az esetleges háborúra készülve valamivel régebben apósom elképesztő mennyiségű cukrot halmazott föl, amelyet egyszer

szétolvasztott a talajvíz, s azóta nálunk mindig ilyen szirupos levek keringtek odalenn. (No, lám, valaki mégiscsak tudott valamit az elkövetkező időkről, csak nem figyeltünk rá?)

Elvesztett drámámat itt írtam egy színházi Latinovits-pályázatra, de elhagytam a táskát, amelyben összes példánya benne volt, és sose lett meg. Ez még a számítógép-éra előtt történt. Megpróbáltam újra írni, de a szereplők soha többé nem akartak szóba állni egymással, letettem hát róla. Aztán voltak afféle fals nekilendülések. Például elképzelttem egy regényszerkezetet, gondolván, hogy majd könyvvé válik, a *Pusztám népét*. Borzasztóan tetszett nekem, micsoda truváj, *Pusztám népe*, fantasztikus lesz! Elkezdtem odahelyeztetni, odaalakítgatni a kézirateimat, azonban menet közben valahogy lelohadtam. Kiadóban dolgozó jóakaróm figyelmeztetett, hogy mindenütt azt gondolják majd, ez a *Puszták népe*, összekeveri az a néhány olvasó is, ezt így nem lehet. Mindegy, erősködtem egy darabig, végül nem a kiadó, hanem a saját ellenérzésem győzött. Azzal vigasztaltam magam, hogy a *Pusztám népe* jó, remek szójáték, én mégis nagyon távol alkotom a dolgaimat Illyés Gyulától, úgyhogy még csak úgy sem izgalmas, hogy ez valamiféle kontrája legyen, akár így címben is.

Az újvidéki Hídban olvasható 1980-as útinaplódnak szerencsére nem veszett nyoma, ráadásul ez a munkád a Cuniculushoz kapcsolódóan viszi tovább a nyúl-témát, a Jackalope és más jelentős összefüggések vonalán, szerkezete, felépítése pedig szorosan azokhoz a műfaji játékokhoz kötődik, amelyeknek eredményeit a régi Jugoszláviában és Magyarországon megjelent könyveid önmegnevezései (kronologikus füzér Oszinak, infantil- és -ventilizmusok, prózák nosztalgiára és lőporfüstre, történetek könyve, népregény, folyópróza) termékenyen mutatják. Ugyanez mondható el a publicisztikai írásaidról, amelyek poétikai eljárásaikban, nyelvi megalkotottságukban alig különböznek a felsoroltaktól. Az olvasmányélmények és a topografikus színezet előtérbe kerülésével az átjárható térségek, nyelvek, kultúrák kaleidoszkópjának különleges formációi válnak hangsúlyossá.

Valóban, mindenhol láthatók bizonyos variációban, ám korántsem egyforma szövegek. Beszélhetnénk variálhatóságról, irodalom és újságírás interakciójáról, naplószerű útleírásról valahol a kettő között, játékos rögtönzésről és egyebekről, de azzal együtt messzire kanyarodnánk. Interakció? Jó kis szó. Ami az én délszláv interaktív olvasmányélményeimre illel, hát, nagyon nagyra becülöm például Milorad Pavić munkásságát. Szeretem olvasni a *Kazár szótárt*, amelyről azt gondolom, a világ egyik leghumorosabb műve. Örökké lehet rajta röhögni, intelligensen röhejes. Az, hogy van férfi meg női példánya, remek truváj. Nyilvánvaló affinitás létezik bennem iránta, úgyhogy valamiféle kölcsönhatásba kerültünk. Vagyis ez kissé

erős, mert ugye: én nem voltam hatással Pavićra, de ő rám igen. Egyébként meg kell említenem, találkoztam Pavićtyal, és meglehetősen furcsa volt ezekben a posztmodern időkben azt tapasztalni (akkoriban azt gondoltam, a posztmodern még rendesen létezik, s természeténél fogva a nacionalizmust kizárja), Milorad Pavić olyannyira nacionalista, hogy egyszerűen nem szeretnék vele egy szobában tartózkodni. És nagyon pökhendi. Interjú reményében arra kértem, találkozzunk bizonyos időpontban, amire ő mondott valamit, erre én meg elnézést kértem, ne haragudjon, nekem meg éppen akkor van felolvasásom, ettől nyomban összeszűkül a szája, teljesen vértelen lett, szikrázott a szeme, és azt sziszegte: nem. Akkorát rántott a fején, hogy majdnem kibicsaklott a nyaka. Hát, gondoltam, ezzel az emberrel aztán nincs mit tovább. A műveit lehet olvasni.

Danilo Kiš az, akivel életem jó részében foglalkoztam, és akinél elolvashattam az *Anatómiai leckében* szebben megfogalmazva nagyjából azokat a célokat, amelyekhez hasonlókat önmagam számára alkottam, amikor még nem ismertem őt: irodalmi módszereket, eljárásokat, akár délibábokat, egyebeket. A világ egyik legjobb regénye tett rám ugyancsak nagy hatást. Óriási élményem volt Ivo Andrić *Híd a Drinán* című regénye. A jugó helyzetre gondolva, mármint erre az egészen furcsa és egészen soha meg nem értett véres szétesésre, akkor ennek fényében most látom igazán, mennyire benne foglaltatik majdnem minden, ami magyarázatul szolgál arra, mi is történt ott. Kezdődik azzal a mottóval, hogy senki nem értheti meg, aki nem élt multikulturális közegben, mit jelent több kultúra, vagy nevezem így, több civilizáció határmezsgyéjén létezni. Magyarázni nem lehet, magyarázni nagyon nehéz. Sőt, nemcsak nehéz, hanem gyakran azt is tapasztaltam, teljesen céltalan. Aki nem élte át valamilyen formában ezt a bizonyos multikulturális létet, annak valahogy hiába magyarázza az ember. Érzékeltetni kell. Bár gyakorta az is hiábavaló.

Azok a szerencsétlen emberek például, akik a szerb Krajínában éltek, horvát területen, nagyon archaikus, homogén módon, jórészt önmagába zárt közösségekben-közösségekben pengették napjaikat. Önmaguk szegénységébe zárkózva nem is utaztak sehová. Nem voltak nekik igazi multikulturális tapasztalataik. Amikor kiűzték őket onnan, a maguk kóparadicsomából - nagyon tragikus módon persze, mert nyilvánvaló, hogy nincs lágy exodus, még utánuk is lőttek, helikopterből, akárhonnán, pontosan azért, nehogy eszükbe jusson visszamenni -, ezek az emberek, akik ezt kényszerűen átélték, aztán zömmel ott rekedtek a Vajdaságban, most is ott vannak, s nem értik, hogy a másokkal való együttélésnek vannak hagyományai, módszerei, játékszabályai. Súlyosan nem értik, és hiába magyarázza nekik az ember, képtelenek felfogni. Valószínűleg nem is akarják. Nekem van alkalmam nap mint nap találkozni egy ilyen férfival, aki Pesten üz-

letel, a kedves feleségemnek egyik főnöke. Rettentő ember meg aranyszívű is, mindent megtenne a saját gyermekeiért, a barátaiért, az ismerőseiért, viszont állandóan azt hajtogatja, s nem lehet ezt a szöveget kiverni a fejéből, hogy végül is a legboldogabb lenne az a szituáció (persze nem mondja konkrétan, hogy a Vajdaságra gondol), ahol a vegyes közezből ki-ki elmenne a sajátjaihoz, és akkor így végül megoldódna az egész kérdés. Engem ez kísértetiesen emlékeztet a vagonokra, és az egyéb, mint tudjuk, nagyon kevésbé szerencsés, jobban mondva borzasztó megoldásokra. Ő azonban képtelen megérteni a saját álláspontja szörnyűségét, tehát még ezt a kibontott, vagonírozásra való célzást sem tudja fölfogni a maga személyes tragédiájában. Benne ehhez a felismeréshez nem párosulnak tragikus képek. Következésképp még annak a képe sem társul az ő agyában analóg szinten ezzel, ahogyan az övéit kiűzték Horvátországból. Azért ez csak az egyik típus, nem felejténém hozzátenni.

A multietnikus, soknyelvű közegbe átlépve fel tudnál-e idézni olyan pillanatokat, eseményeket, iskolai élményeket, alapvető filmes, zenei hatásokat, amelyek segítségével meghatározható a gyermekkorod, esetleg a befejeződésének a döbbenete? Pontosan emlékszel arra, mikor kezdted el írni?

Azért is van jugo-nosztalgiam, mert ott zajlott a gyermekkorom, s szerettem még a legrosszabbra sikeredett gyermekkorhoz is – évek távlatából – szépítően lehet visszanyúlni, voltaképpen lágyító nosztalgiával. Bár én súlyosan nem értek egyet azzal, amit ezen a kifejezésen értünk általában. A nosztalgiának egy szélesebb értelmezőjét szerkesztettem meg részben házi használatra, természetesen Andrej Tarkovszkij segítségével. Egészen leegyszerűsítve: a nosztalgia nyilván amolyan vizenyős, cuppogós, eléggé cseppfolyós közeg, az értelmező szótár szerint inkább olyan édeskés, szirupos valami, limonádé. Na most, ha megnézed a Tarkovszkij-nosztalgiafilmet, ott ugyanúgy minden csöpög, minden ilyen nedves, ám nem cukros a víz, egyáltalán nem cukros. Inkább piszkos. Filmekről gondolkodva Akira Kurosava szeméthegeyi idéződnék fel bennem, a szennynék az érzése, a végtelen hulladék látványa, a fölötte károgó madaraké, fekete varjaké, ami visszatérő motívum nála, halál asszociációjú dolog. Annyira jó, hogy az ember még a szeméttelepek iránt is nosztalgiát érezhet. Vagy maga a szemét halál iránt? A japán filmet szerettem mindig a samurájok kultúrája és a gésák élménye miatt, mindezek komoly helyet foglalnak el a lelkivilágomban. *A vihar kapujában* akkoriban, zsenge koromban jelentette számomra a filmek filmjét, s mint ahogy egy nagyon kedves és nagyon rég meghalt, nagyon jó író, Bruno Schultz gondolta, megalkotja a könyvek könyvét, magam úgy gondoltam, a filmek filmje az *A vihar kapujában*, s akkor ezzel valaki meg is alkotta tényleg a filmek filmjét. Soha életemben

(vagy amíg memóriám van) nem felejttem el. Ebben a filmben találkoztam töményen azzal, hogy ugyanaz a történet több szemszögből, tehát másféleképp játszódhat le, ami nekem nagy írói kedvet adott, egyben amolyan alkotói megkönnyebbülést nyújtott, mintegy szabad kezett.

Amúgy hajdanán nem túl szorgalmasan olvastam a kötelező olvasmányokat az iskolában, egyébként nem rossz gyermek- és ifjúkoromban, nem érdekelt különösebben az írás, de egy alkalommal olyan szépen nyúltam hozzá valamelyik Fekete István-szöveghez önálló fogalmazás gyanánt, hogy a tanár észre sem akarta venni a kölcsönvevést, nagyon megdicsért, ami nekem jólesett, úgyhogy ezzel elkezdtem haladni a posztmodernizmus felé. A vér nem válik vízzé, tehát ott ültem én akkor az ötödikben, mint egy kis leendő posztmodern, elhagytam az idézőjeleket, szegény néhai tanárom nem vette észre, vagy tényleg nem akarta, s ezzel óriási lendületet adott. Valahogy így kezdődött a pályám. Nem sok magyar irodalmat olvastam, ez igaz, pedig édesapám magyartanár volt. Az ő rövid története az, hogy egy éjszaka megpattant benne valami, s másnap már úgy gondolta, inkább bohóc lesz, elindul más, a magyartanárságtól lényegesen különböző irányba. Konkrétan nem változott olyan bohóccá, aki paprikarrot ragaszt és foltozott feneket mutogat, hanem az Újvidéki Rádió kabaréműsorának lett a főszerkesztője, ma sem tudom, miért. Akkor aztán engem egészen új élmény ért. Egy félig lerobbant autóbusszal tájolt a kabarés társaság, olyan nagy sztárok járták akkoriban a Vajdaságot, mint Rátonyi Róbert, Honty Hanna, és ezekkel az emberekkel, pl. a Rátonyi gyerekekkel barátkoztam. Móricz Zsigmond nem érdekelt annyira. Úgy tűnt, a kabaré a plafon. A Vajdaságot járó kis cirkusz szüneteiben modellként konfekciós árut reklámoztam többedmagammal a kifutón. Plafon? Jó, túlzok, mert Móricz *Barbárok* című művét a világirodalom remekének tartom, nagy hatást tett rám, azonban inkább világirodalmat olvastam, a realista irodalommal szórakoztattam magam valamiért, mígnem egyszer, nem is tudom, mondhatnám banálisan, begurult a labda édesapám ágya alá. Benéztem utána, megláttam különféle stószokban heverve mindenféle kiadványt, az egyiket föllapoztam, kemény pornográfia, Dániában nyomtatták, minden művelet látható volt rajta, ami ma, mondjuk, a tárt lábú Gold vagy Hustler tévécsatornán. A következő kupacban a Jugoszlávia területén kiadott szatirikus vagy szatirikusnak nevezett kiadványok sorakoztak, tele viccel meg minden olyasmivel, amit apám nyersanyagnak tekintetett a saját munkájában. Nos, ő onnan koppintott, én meg Fekete Istvántól.

A korabeli szatirikus lapokban softabb változata jelent meg a meztlenségnek, a szexnek, és ma sem tudom megválaszolni azt a kérdést, miért párosult egykor az a szatírának nevezett valami, a társadalombírálat a fedetlen női kebelrel. A harmadik kupac, itt a lényeg, viszont az *Új*

Symposion folyóirat számainak apai gyűjteménye volt az ágy alatt. Amikor kinyitottam őket, furcsán azt kellett tapasztalnom, bizonyos részeket vastagon aláhúztak. Így hát fater segített valójában, hogy egyből megtaláljam például Ladik Kati verseiben a kifejezetten pikáns részeket, vagy néhanem más, egészen jellegzetes képekre, költői képekre, groteszkekre, blódlíkre hívta fel önkéntelenül a figyelmem. Így kezdtem el hát apunak köszönhetően olvasni az *Új Symposiont*. Én még nem írtam bele, ő már igen. Olvasván apám gúnyos bejegyzéseit, közeledtem az avantgárd költészethez. Emlékszem, borzasztóan dühítettek az olvasottak, mérgelődtem azon, hogy tényleg, ez a rengeteg ember miért irkál így, amikor lehet szépen is írni. Verset rímekben. Érthetően mindent természetesen, téma-réma egybe, eleje-közepe-vége, de hát nem. Ugyanakkor próbáltam kifürkészni, apám miért cselekedte ezt, amit, még tovább bonyolítottam a dologba, s hamarosan azt vettem észre, mire az egészet elolvastam, elkezdtem nagyon csípni a kifordított világtükrözést (akkor így egyszerűsítettem le magamnak; hogy ezek valamiféle görbetükrök), a szövegek egyre jobban tetszettek.

Mikor leérettségiztem, befejeztem a gimnáziumot, nem azért mentem a bölcsészkarra, magyar nyelv és irodalom szakra, mert azt gondoltam, majd író leszek, most mondhatnám persze, de nem így van. Azért mentem oda, mert ott majdnem mindenkit fölvettek, én meg egyszerűen nem tudtam, mit akarok, mi legyek. Az egyetem aztán még közelebb hozott az irodalomhoz. Ugyanakkor ahhoz a típusú irodalomhoz, amivel apám ágya alatt találkoztam, Sziveri János és bandája révén kerültem közel. Emberekben ők jelentettek valamiféle összekötő kapcsot a magyar tanszék és az akkor még az egyetemhez közelebb eső *Új Symposion* szerkesztősége között. A kettő között volt egy kocsmá, ők ezt a hírműt szépen összefűzték, én meg azon kaptam magam, hogy egyre jobban vonzódok, ha nem is feltétlenül a kocsmához, hanem ahhoz, hogy egy irodalmi lap szerkesztőségébe fölmenjek. Akkor hát fölmentem oda, ha még nem is tudtam, mit jelent, milyen aranyat jelent a szerkesztőségi élet. Nagyjából hasonmód, de véletlenül sem ugyanúgy, uniformizáltan gondolkodó emberek gyülekeznek ott, akikkel szót tudsz érteni, akikkel tisztázhatod, mondjuk így, irodalmi problémáidat, művészeti problémáidat, gondolataidat továbbíthatod, mielőtt leírnád, egyebek. Ki is veszekedheted magad. Tehát ez a szerkesztőség tanította meg velem, hogy a folyóirat-szerkesztés igazából csak ilyesfajta szerkesztőségi létre, zsongásra, jó értelemben vett olvasztótégelyre, turmixolásra támaszkodhat. Ennek köszönhetően kezdtem el igazából írni.

A hihetetlenül inspiratív közegben az eltérő gondolkodásmódú emberek sorsa is szorosán összekapcsolódott. A Cuniculusnak járó díj átadását rövidesen követte a pornográfia-vád a Közjáték Irmával című részletedért,

nemzedéktársaidat, szerkesztőtársaidat, hasonlóan a korábbi évtizedek Sympo-botrányaiban meghurcoltakhoz, ugyancsak súlyos vádak, letiltások érték. A „tökös symposionista” általad idézett pozíciójához talán nem véletlenül térsz olyan gyakran vissza számos alkotásodban. A Yugo-Szindbád, aki például A meztelen folyó fabulátora, sem függetlenítheti magát ezektől az ellentmondásos eseményektől, s az elmenés, a maradás dilemmáját, az érvek, ellenérvek közelharcát, a kölcsönös vádaskodások drámáját a publicisztikai szférában szintén gyakran feleleveníted.

Pontosan azért keveredtem a publicisztikába bele, szűkítsük erre a kérdésre, mert 1983-ban (a *Mozgó Világ* nagy boomjával egy időben) kirúgtak a szerkesztőségéből, ahol fizetett olvasószerkesztővé avanszáltam, szélnak eresztettek bennünket, s aztán majd fél évtizedig nem voltam státusban sehol, semmilyen melót nem tudtak nekem, illetve nekem nem sikerült kerítenem, megélhetést biztosító szeleteket kanyarítanom. Mellesleg rókaravaszágomat, vagy éppen jellemtelenségemet dicséri, karakánságom rovására állapítom meg, hogy mégiscsak az állam csecset szívtam, hiszen feleségem segítségével, aki tolmács volt, s magas politikai régiókban tolmácsolt, az ő állami fizetéséből éldegéltünk, miközben szépirodalmi szövegeimet világra írtam. Teljes svunggal firkáltam, sok mindent. Muszáj volt publicisztikát is. Lassan az én párom helyzetében is változás állt be, úgyhogy nekem egzisztenciális szempontból egyre égetőbb módon kellett valamiféle tartós munka után néznom. Ez az a korszak, amikor Sziveri Jancsi a szabadkai színháznál van, a Temerinen keresztül vezető kálváriája már nagyjából megvolt, ott egy picit lenyugszik. Én meg Fenyvesi Ottóval, Sebők Zoltánnal az Újvidéki Rádióhoz kerülök. Megboldogult Gion Nándor mindig mondta, mert hát volt valamiféle lelkiismeret-furdalása a '83-as eseményekkel kapcsolatban, hogy igen, ő valamit jóvátett az életében, legalább hármunkat, deviánsokat, szimpós bűnösöket odavett a rádióhoz. Na, ez tényleg szép volt, annyiban igaz is, hogy ha ő nemet int, akkor bizony nem kerülünk oda. Ezzel együtt is kemény meló volt bekerülni, akárcsak benntartani. S akkor jöhettek a színes riportok dögunalmas értekezletekről, amelyek között valóságos felüdülést hozott egy-egy kalandos piaci tojásár-jelentés. Kérem, az életközeli újságírást valahol el kell kezdeni.

A symposionistákat amolyan irodalmi huligánoknak, művészkedő banditáknak tekintették sokan, tisztességtelen frátereknek, némelyek egyenest terroristáknak. Mikor odakerültem a rádióhoz, apám rég ott dolgozott már helyettes vezetői beosztásban, de nem akart beleszólni semmibe engem illetően, valakik pediglen úgy képzelték, főleg pár párthuszár, hogy akkor jól megtanítták ezt a dilettáns, beképzelt kis szart, ezt a „bitlisz” személyfiút az életre, úgyhogy több kötetrel rendelkező íróként tényleg ki-

küldtek a piacra. A francba, író, kit érdekelt, tehát nagyon kemény tojási-riportokat készítettem az újvidéki halpiacon, ködben-szélben. Kiemelten fontos melókat végeztem, ugye, ott üldögéltem a nem tudom milyen kerületi megbeszéléseken a kátyúzást illetően meg a többi. A témákat magamba szívtam, aztán rájöttem egy idő múlva, ez ugyan untató és bosszantó slamasztika, más szempontból viszont hasznos lehet, ezért íráskor a szövegmanipulációból indultam ki (harcba küldve friss újságírói tapasztalataimat is), majd meg is maradtam nagyjából ennél a „stratégiánál”. Ahogy a rádiós jelentéseimbe, úgy a szépirodalmi szövegekbe is egyre több mindenféle kakukktójást loptam be, aztán csak ültem mulyán, s belül jót mulattam. Valóságdarabkáimat belekavartam az olvasottakba, ilyesmi, sajátot ragasztottam máséra, vagy abból növesztettem ki, de hát én Ezra Pound költészetéből indultam ki anno, amit a kritika úgy jellemzett, hogy Pound és az eruditív poggyász hatása, tehát a szövegből kiinduló szöveg módszeré. Ilyesmiből (is) lett később a teória szerint a posztmodernnek nevezett valami. De én magamat sose tartottam igazából posztmodernnek, s ezekkel az eljárásokkal ma már jóval óvatosabban élek.

A *Sympón* belül is létezett az irodalomnak az a „világkönyvtáros” Jorge Luis Borges-i iránya, amelyik a valóságnak az (eruditív) álfaktumok felé való kiszélesítését célozza meg, ezzel a módszerrel él, valamint az úgynevezett valóságirodalom, ami nem az én legszűkebb társaságomé volt, nem mi képviseltük vehemensen. Ilyen neveket tudnék mondani, mint Dudás Károly, Podolszki József, néhai prima publicista, Tari István. A valóságirodalmat vegytiszta elképzelésében szűknek találtam, inkább a borgeszi iskolában nyomultam, ha egyáltalán, amelynek továbbfejlesztett változatát aztán később, mint említettem, Danilo Kišnél fedeztem föl. Ő állapítja meg, hogy az a bizonyos Maupassant-Csehov vonal kifűjt, nem is érdekes, lényeg, hogy van egy Borges előtti, és van egy Borges utáni irodalom, s pontosan arra utal, Borges hogyan szélesíti ki a valóság fogalmát, hogyan teremti meg az egész-világ-könyvtár című ábrát. Ebbe a végül is számomra „posztzimpozionista” írói játékba valahogy pozitívan szólt bele az én nagy, egyre felszabadítóbb újságírói tojáskalandom. Óhatatlanul elkezdtek még inkább beszűrődni, átmosódni bizonyos, akár közönséges, addig szinte irodalomidegen motívumok, elemek. A magam zeugmatikájával nagy szeretettel állítottam a saját családom kis történetét mindig a nagy szent történelem mellé. Pici, görbe, anonim tojáskánk a nagy és dicső mellett. Remek kép! Ki-be gyűrűztek a motívumok, gyümölcsözövé tették a játékot, született egy rakás élmény, egy rakás keserűség, egy rakás lendület. Egy rakás arany, egy rakás szar. Végül elunván a tojásiügyeket a rádióban, jól berúgtam, s kivertem a balhét, én tovább nem piacolok, nem érdekelnek a tojásaitok. Akkor, midőn egészen ellilult a fejem s nem kaptam leve-

gót, akkor úgy gondolták, na jól van, rendben, most már megtanulta, kijárta az élet iskoláját, elérhet a nirvánába, dolgozhat a kultúrán a *Szempont* című műsorban. Megjegyzem, Tolnai Ottó mellett, az egykori, vagy tán inkább így: mindenkori szimpós mellett, aki régebben kötött ki – hasonló keresztjével – uyanott: az Újvidéki Rádió kulturális mikrofonjánál.

A magánmitológia és az eruditív referenciák kapcsán hadd kérdezzek rá az áttelepült, a vándor aktuális pozíciójára, a fékezhetetlen mesélőkedvű feketé bárányéra, akit nem olyan könnyedén választanak be a honi nagycsapatba. Mi a helyzet most a mesemondó sziklával?

Nem vesznek be a honi nagycsapatba? Hohó! Frankfurtban én voltam a magyar íróválogatott kapusa, ez volt a nagy élményem, ami még inspirálta is egyik szövegemet. Amúgy mindig ott kell lennie a mesemondó sziklának, mert nélküle nem működik a kapus sem. Szküllá és Kharübdisz reflexe, ugye, no pasaran? A mesélőkedv tart, vannak, lesznek tovább is történetek, noha ezek a történetek bizonyos értelemben súlyosabbak, nem mindig szerencsésebbek és nem mindig jobbak, de úgy érzem, anyagszerűbbek, nyersebbek, végül is bluesosabbak – ez az észak-balkáni gyökerű blues-feeling, vélem, érthető. A történetmondás (mindig létezett bennem a történetelvűség) nélkül nem tudtam elképzelni a prózaírást, s még valami nélkül, ami ugye legfőbb támasztéka ennek: az emlékezés, az emlékezet. Ezért játszom gyakran azzal, ki a széles család legnagyobb emlékezője, s aki a legnagyobb emlékező, az méretesebb-jelentősebb virtuális díjat kap, a kisebb emlékező kisebbet, s ott ülnek a nagyapák, nagybátyák, dédapák, összes anyák, gyerekek és leszármazottak, élők és holtak, ott sorakoznak, részt vesznek a versenyben. Történetközpontúság és emlékezés találkoznak, viszik előre a prózát. Még remélem. A mára ténylegesen szétírt, szétfirkált, széttechnikázott, jobb sorsra érdemes irodalom e parttalan, manierista szövegtengerében. Próbálnék egyszerűsödni.

Még amikor elkezdtem írni, úgy képzeltem, ezzel együtt megpróbálom szétörni darabjaira a Nagy Elbeszélést. Tehát ami Lyotard-nál fogalmazódott meg, az ő Nagy Elbeszélését konkrétan úgy értettem, nem mint ideológiát akár, hanem mint prózai, regénybeli Nagy Elbeszélést. Zsigerből is úgy éreztem, azt bizony szét kell robbantani. De a történetelvűséget megtartottam mégis, olyan formában, hogy inkább rövidebb történeteket, darabkákat, cserepeket rakosgattam össze, s ebből a képzőművészeti affinitásomnak megfelelően valami kollázszerű próza keletkezett, valamiféle kollázs-regényművek sora. Mert azt hiszem, valahogy sikerült ugyanezt több könyv esetében megvalósítanom. Relatív, mégis fixül.

Jóllehet nemcsak művek, magántervek, magánbűnök és közerkölcsök tűnhetnek el az évek folyamán, hanem egész országok is, közbűnökkel

együtt, mint egy fekete cylinderben, lyukban, a történelem cirkuszában, mégis hogy lehet ez, hová lett általunk is az egykor nagyra becsült minden? - kérdi a megszeppent terrorista, az egykori symposionista robbantó. Álljunk meg egy szóra! Mi is van?! Nos, itt eljutottam az esszéhez.

A haza, a hazaérés, a hazatérés problémája mennyiben geográfia kérdése?

Nem csak geográfia, de tulajdonképpen mindig is kitérő válaszokat igyekszünk adni mi, szökevények, Harry Angstromok és mások, mert nincsen igazi válasz arra, melyik és hol a haza. Megfogtál. Nincs rá válaszom. Nem tudom, hogy melyik, hogy hol a haza. Nekem is gyakorlatilag az lenne a haza, ugye, ahol születtem, a szülőhaza, mint egység azonban már nem létezik. Magyarországra pediglen, az ún. anyaországba, soha nem tudom elfelejtani, így lehet megfogalmazni, úgy jöttem, hogy emigráltam ide. Emigrálni viszont bizonyos kényszerítő körülmények közt szokás, nyomás alatt végzik az emberek. Esetemben ekképpen volt. Teljesen más elmenni bárhová, akár az anyaországba (belülről rengetegen nem is értik ezt a kifejezést), hogyha a külsőségekhez tartozol, adott-kapott ösztöndíjjal meg azzal a tudattal, hogy bármikor visszamehetsz oda, ahonnan jöttél, nagyjából ugyanarra a valamire, azok közé az emberek közé, s folytathatod, amit abbahagytál.

Akár mennyire kozmopolita az ember, akár mennyire európai vagy valami adott esetben, a haza olyan mechanizmus, amelyik állandóan munkál benne, amennyiben sikerült megismernie ilyen. Ha ezt a hazát, testi-lelki fogalomkört kényszerítő körülmények hatására hagyja el, gyakorlatilag elveszíti, akkor az örökké ott dolgozik benne, az emlékezetében, örökkön valamiféle fájdalomként létezik, akár a testében, s meggátolja abban, hogy teljes mértékben azonosulni tudjon azzal a környezettel, azokkal az emberekkel, országgal, valamivel, amelyekben éppen van: él/virul/tengődik. Tehát valamiféle defekt jön létre, valami áthidalhatatlan defekt. S ez a defekt ott van az emberben. Csak hát úgy van, hogy néha jobban zavarja, néha jobban érzékeli, hogy ez az olthatatlan pokol létezik, néha pedig kevésbé; elterelődik a figyelme, egy darabig erre nem gondol, de aztán felbukkanhat megint. Ez a haza lelki mechanizmusának működése, ahogy Vilém Flusser, a filozófus is megfogalmazta. A haza mint sajátos technika működése. Filozófiailag is. Mondja ezt egy bácskai író.